

תורת הבטחון

פרשת בלק

הוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים

וַיָּבֹא אֱלֹקִים אֶל בַּלַּעַם לַיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ אִם לִקְרָא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים
קוּם לֵךְ אִתָּם וְאֵךְ אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תַעֲשֶׂה. (כב, כ)

הנה במשך כל הפרשה, רואים אנו איך שבכל פעם ופעם שבלעם רצה וביקש לקלל את כלל ישראל, השי"ת ברוב חסדו וטובו סילק ממנו בחירתו, ולא היה ביכולתו לקלל את כלל ישראל, וזהו מה שאמר לו השי"ת מתחילה קודם שהלך לקלל את כלל ישראל, **"הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה"**. [ומבואר בדברי חז"ל (פ"ד ד) שבלעם היה יודע לכוון השעה שהשי"ת כועס, ובאותה שעה היה יכול לפעול רעה בקללתו]. והגם שבלעם ביקש ורצה לקללם, מ"מ לא היה ביכולתו לעשות שום דבר אשר לא הניחו הקב"ה לעשות. וזהו לימוד נפלא בענין השגחת השי"ת, דלא שייך כלל שיעשה שום בן אדם שום דיבור ומעשה אשר אינו כפי רצונו של השי"ת, ואפילו אם יש לו בחירה חפשית, ונבאר יסוד זה בהמשך.

טעם נס פי האתון

ועל פי יסוד זה כתב הרמב"ן (כב, כג) לבאר טעם צורך הנס של פי האתון – שהשי"ת שינה הטבע ונתן יכולת לבהמה לדבר וז"ל, "טעם הנס הזה, להראות לבלעם מי שם פה לאדם או מי ישום אלם, להודיעו כי השם פותח פי הנאלמים, וכל שכן שיאלם ברצונו פי המדברים, גם ישים בפיהם דברים לדבר כרצונו כי הכל בידו, ולהזהירו שלא ילך אחר נחש וקסם ויקללם בהם, כי מנחש וקוסם היה", עכ"ל. וכן איתא בדברי המדרש (ממזכר רבה פ"ג): "ויפתח ה' את פי האתון – להודיעו שהפה והלשון ברשותו, שאם בקש לקלל פיו ברשותו", ע"כ. ועי' במה שפי' העץ יוסף וז"ל, "ושהפה והלשון ברשותו – של הקב"ה, שאם יחפוץ לקלל הוא, ברשות הקב"ה להכריחו לברכם, כמו שפתח פי האתון", עכ"ל.

כלומר, שהצורך בנס זה שהשי"ת נתן את היכולת להאתון לדבר, כל זה להורות – שאין בכח בעל בחירה לדבר שום דיבור אשר אינו כפי רצונו של השי"ת, וכמו שבהמה על פי חוקי הטבע אינה יכולה לדבר, רק משום שכן הוא רצונו של השי"ת, והקב"ה שהוא "בעל היכולת – כל יכול", ויש לו היכולת לתת לבהמה כח הדיבור, כמו כן יכול לסלק כח הדיבור של האדם, הגם שעל פי חוקי הטבע כל אדם יש לו היכולת לדבר, אבל השי"ת יכול לסלק ממנו את אותה יכולת לדבר ושוב לא יוכל לדבר שום דיבור אשר אינו ברצונו ית'.

סיבה לבטוח בהשי"ת

ועל פי יסוד זה מיוסד כל "תורת הבטחון", דכדי שיסמוך ויבטח במישהו, צריך שיהא מי שסומך עליו "בר סמכא", שאם אינו בר

סמכא, בודאי לא שייך כלל שיבטח בו ויסמוך עליו. א"כ, אם נימא שחור"ש יש כח אחר בהאי עלמא, ויכול בן אדם לפעול דבר אשר אינו בגזירת השי"ת, לא שייך כלל לבטוח בהשי"ת, שהרי אינו בר סמכא, דיתכן שיסמוך ויבטח על השי"ת, ואחר יכול לשנות ולפעול דבר אשר אינו בגזירת השי"ת – ולא שייך כלל "תורת הבטחון". אבל מאחר שאנו מאמינים "באמונה שלימה שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים", מדבר גדול עד דבר קטן, ואין שום דבר בעולם שנעשה בלא הנהגתו ית', ואין שום בן אדם יכול לעשות שום דבר אשר אינו בגזירת השי"ת, אפילו אם יש לו בחירה חפשית, רק משום הכי שייך לבטוח לגמרי בהשי"ת באופן מוחלט, שהרי הוא "בר סמכא", שאין שום כח אחר בהאי עלמא שיוכל לפעול שום דבר אשר אינו בגזירת השי"ת. ומי שמאמין בזה באמונה שלימה, בודאי יבטח אך ורק באדון הכל, מלך מלכי המלכים הקב"ה.

וכבר האריך החובת הלבבות שזהו מן הסיבות שצריכין להאמין באמונה שלימה כדי שיבטח בהשי"ת, לידע שהוא "כולו מסר בידו, ואין ביד אחר שום כח לעשות לו שום דבר אשר אינו כפי רצון השי"ת". וכתב (שער הבטחון פסק ג) וז"ל, **"שאיין ביד אחד מהברואים להועיל את נפשו ולא להזיקה ולא לזולתו, כי אם ברשות הבורא יתברך, כי העבד כשיהיה לו יותר מאדון אחד ויהיה כל אחד מהם יכול להועילו, לא יתכן לו לבטוח על אחד מהם, מפני שמקוה התועלת מכל אחד מהם. ואם יהיה אחד מהם יכול על תועלתו יותר משאריתם, יהיה חוזק בטחונו בו כפי יכלתו, אף על פי שהוא בוטח בשאריתם, ואם לא יוכל להועילו ולהזיקו, כי אם אחד מהם בלבד, על כרחו יבטח עליו לבדו, מפני שאינו מקוה תועלת מזולתו. וכן כשירגיש האדם, שלא יועילנו ולא יזיקנו אחד מהנבראים אלא ברשות הבורא ית', ישוב לבו מיראתם ותקותם, ויבטח על הבורא לבדו", עכ"ל. הרי, דאם יחשוב אדם שיש כח ביד מאן דהוא לעשות איזה דבר אשר אינו ברצונו של השי"ת, יפסיד כל "תורת הבטחון", שהרי אי אפשר לו לתלות בטחונו בהשי"ת לבדו, שהרי יש כח לאחר.**

ה' לי לא אירא

ויש כמה וכמה מקורות ליסוד זה שאין שום בן אדם יכול לפעול שום דבר אשר אינו בגזירת השי"ת. קודם כל מצינו שכן הוא מפורש בכמה וכמה פסוקים בתנ"ך. כתיב (מלכים ק"ט, ו): **"ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם"**. וביאר הרד"ק (וע"ע גם בשאר המפרשים שם) וז"ל, **"הואיל וה' עמי לא אירא מכל אשר ירצה לעשות לי אדם, כי לא יהיה לו כח ויכולת"**, עכ"ל. הרי מקרא מלא דיבר הכתוב, שהטעם שלא אירא ממה שיעשה לי אדם, היינו משום שה' לי, וע"כ אין לבן אדם שום כח ויכולת לפעול שום דבר רעה! [אבל מי שאינו מאמין ש"ה'

לי" - זהו גופא יהיה סיבה שבן אדם יוכל לפעול עליו רעה, דמחסרון אמונה ובטחון גזירת השי"ת הוא שיפעל עליו רעה, ולא משום שבן אדם יש לו בחירה מצד עצמו לפעול עליו שום רע.]

וכן האריך רבינו יונה (משלי ג, טו) והביא עוד כמה פסוקים וז"ל, "ומענין הבטחון אשר זכרנו, שלא יבטח באדם, וידע באמת כי אין ביד בשר ודם להיטיב לו ולהצילו, זולתי אם יגזור השם יתברך, על כן יסיר לבו מבטוח באדם וישא נפשו אל השם יתברך, כענין שנאמר (ירמיה ח, ט): "ארור הגבר אשר יבטח באדם" וגו', ונאמר (שפיעה ג, כג): "חדלו לכם מן האדם" וגו'. וכן ידע באמת, כי לא ביד בשר ודם להרע לו, כענין שנאמר (ספלים טו, ט): "באלהים בטחתי לא אירא מה יעשה בשר לי", ונאמר (שם קיט, ו): "ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם", ונאמר (שם סו, ט): "ה' אורי וישעני ממי אירא ה' מעוזי חיי ממי אפחד", עכ"ל.

וכן מצינו יסוד זה בדברי חז"ל בנוגע למצות מעקה דאיתא בשבת (ג, ט): "אמר מר עוקבא: מאי קראה - כי יפל הנפל ממנו - ממנו להביא ראייה. תנא דבי רבי ישמעאל: כי יפל הנפל ממנו (ממנו) ראוי זה ליפול מששת ימי בראשית, שהרי לא נפל והכתוב קראו נופל. אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב", ע"כ. הרי, להדיא שבעל בחירה אין בכחו לעשות שום דבר אשר לא נגזר מששת ימי בראשית.

בביאור איסור נקמה

וכדאי להביא בכאן גם מספר החינוך (מנחה רמ"ב) בביאורו לענין "איסור נקמה" וז"ל, "משרשי המצוה, שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע, הוא סיבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא, ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא, על כן כשיצערנהו או יכאיבהו אדם, ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו והשם יתברך גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי הוא אינו סיבת רעתו, כי העוון הוא המסבב, וכמו שאמר דוד עליו השלום (שמואל ב' טו, טו): הניחו לו ויקלל כי אמר לו השם יתברך, תלה הענין בחטאו ולא בשמעיו בן גרא. ועוד נמצא במצוה תועלת רב להשבת ריב ולהעביר המשטמות מלב בני אדם, ובהיות שלום בין אנשים יעשה השם שלום להם", עכ"ל.

אופן לדון חבירו לכף זכות

ולהורות עד היכן הדברים מגיעים, הנה ר' יעקב עמדין (בספרו ציית מגיל טו, בענין עליית הקן לכף זכות) כתב דבר נפלא עד מאוד, שאפילו אם לא ימצא שום אופן לדון את חבירו לכף זכות, יאמר: "שהקב"ה סילק ממנו הבחירה כדי לעשות רצון אבינו שבשמים". דברים נוראים!

הבוטח בה' נשמר מכל רע

איתא בדברי הזהר הקדוש (ח"ב דף כב ע"ב) דמי שבוטח בהשי"ת לא יכול שום אדם בעולם לעשות לו שום רע וז"ל [מתרגום]: בטחו בה' עדי עד - כל ימי האדם צריך להתחזק בהקדוש ברוך הוא, ומי ששם

בו בטחוננו ותקפו כראוי, לא יכולים להרע לו כל בני העולם. שכן אמר דוד אלקי בך בטחתי אל אבושה אל יעלצו אויבי לי", ע"כ.

וכן איתא בחולין (ג, י): "אין עוד מלבדו - אמר רבי חנינא: ואפילו כשפים. היא איתתא דהות קא מהדרא למישקל עפרא מתותיה כרעיה דרבי חנינא, אמר לה: שקולי, לא מסתייעא מילתיך, אין עוד מלבדו כתיב. והאמר ר' יוחנן: למה נקרא שמן כשפים? שמכחישין פמליא של מעלה! שאני ר' חנינא, דנפישא זכותיה", ע"כ. וגם בגמ' דסנהדרין (ג, טו): "אמר רבי יוחנן: למה נקרא שמן כשפים - שמכחישין פמליא של מעלה. אין עוד מלבדו, אמר רבי חנינא: אפילו לדבר כשפים. היא איתתא דהות קא מהדרא למשקל עפרא מתותיה כרעיה דרבי חנינא. אמר לה: אי מסתייעת - זילי עבידי, אין עוד מלבדו כתיב. איני, והאמר רבי יוחנן: למה נקרא שמן מכשפים - שמכחישין פמליא של מעלה! - שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה", ע"כ, ע"כ. ופ"י רש"י (ד"ה אפילו כשפים) וז"ל, "אין בהן כח לפני גזרתו, שאין כח מלבדו", עכ"ל.

סגולה - אין עוד מלבדו

וידוע מה שכתב הנפש החיים (שער ג, פרק י"ג) לבאר דברי הגמ', שהכוונה בזה דר' חנינא - "נפיש זכותי", היינו דלא היה סמוך על זכויותיו ותורתו ומעשים טובים שעשה, רק משום שדיבק עצמו בקדושת מחשבתו לבעל הכחות כולם אדון יחיד הממלא כל עלמין ואין כאן שום שליטה ומציאות כח אחר כלל. לכן היה נכון לבו בטוח בזה שלא ישלטו עליו פעולות הכשפים הנמשכים מכחות המרכבה הטמאה.

וכתב דזהו סגולה נפלאה להסיר ולבטל מעליו כל דינין ורצונות אחרים שלא יוכלו לשלוט בו ולא יעשו שום רושם כלל וז"ל, "כשהאדם קובע בלבו לאמר הלא הוא האלקים האמתי ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם וכל העולמות כלל והכל מלא רק אחדותו הפשוט ית"ש. ומבטל בלבו ביטול גמור ואינו משגיח כלל על שום כח ורצון בעולם. ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ב"ה. כן יספיק הוא יתברך בידו שממילא יתבטלו מעליו כל הכחות והרצונות שבעולם שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל", עכ"ל. דברים נוראים! יש יכולת ביד כל אחד ואחד לבטל כל רצונות אחרים, ולא יהיה שום רע יכול לשלוט עליו, אם יקבע בדעתו שאין שום כח אחר, רק הכל הוא בהשגחת השי"ת, ועי"ז יזכה שלא ישלוט ויפגע בו שום רע, וינצל מכל צרה שבעולם!

לימוד למעשה:

מן היסודות של בטחון הוא להאמין שאין שום כח לשום בן אדם, והגם שנראה שיש כח לבעל בחירה לפעול, האמת הוא שאנו מאמינים ש'אין עוד מלבדו', וכל מה שנעשה ע"י בן אדם, הוא לגמרי בהשגחת השי"ת. וכשיתברר יסוד זה, יהיה זה סיבה גדול לקבוע הבטחון אך ורק בהשי"ת, ולא לחוש לבטוח בבן אדם, שא"א לסומך על בן אדם, שהרי אין לו שום כח כלל וכלל.